ORCID: 0000-0001-9578-1134
https://doi.org/10.58187/rim.139-140.09
CZU:94(478)''15/16''(092):327

DOCUMENTAR

Valentin Constantinov*

NOI INFORMAȚII CU PRIVIRE LA SFÂRȘITUL DOMNIEI LUI RADU MIHNEA ÎN MOLDOVA ȘI URCAREA ÎN SCAUN A LUI GAȘPAR GRAȚIANI**

NEW FINDINGS ON THE END OF RADU MIHNEA'S REIGN IN MOLDAVIA AND THE ACCESSION OF GAȘPAR GRAȚIANI TO THE THRONE

Abstract: The end of Radu Mihnea's first reign in Moldova is shrouded in several unknowns. The Moldavian chronicler Miron Costin has put forward a hypothesis regarding the reasons that led to Radu Mihnea's removal from the throne, but these are hard to believe. In several studies and articles, we have shown that these reasons were more the fruit of Miron Costin's fantasy than the reality. Gaşpar Graţiani succeeded him to the throne out of the ambition of being the ruler of one of the two extra-Carpathian Romanian countries. The new ruler of Moldavia was placed on the throne following the intervention of the Polish soil. The Poles hoped that Gaşpar Graţiani would come up with viable solutions for establishing a lasting peace between the Rzeczpospolita and the Ottoman Empire. From the unique information that we present, it follows that Graţiani did indeed come up with a viable plan for establishing a peace between the two great powers. This could only be achieved if the Poles had stopped the Cossacks from raiding the Ottoman Empire, and the Turks had deterred the Tatars from attacking the Poles. After a period of relative calm, the raids would resume, and the outbreak of the Thirty Years' War would make Gabriel Bethlen a mortal enemy of Gaspar Gratiani. The Turks had relied heavily on the support given to Gabriel Bethlen, Prince of Transylvania, in his war against the Habsburgs, the traditional enemies of the Ottomans. That is why in the conflict between Gabriel Bethlen and Gaspar Gratiani, the Turks supported the Prince of Transylvania.

Key-words: Moldova, Rzeczpospolita, Radu Mihnea, Gaşpar Graţiani, Piotr Ożga, Gabriel Bethlen.

* **Valentin Constantinov**, doctor habilitat în istorie, cercetător științific principal la Institutul de Istorie al USM, https://ror.org/0475kvb92.

** Studiul a fost elaborat în cadrul proiectului: *Coordonatele modernizării social-economice, politice, administrative și culturale în Moldova, Basarabia, RASSM, RSSM și Republica Moldova în context regional și european (studii, documente, sinteze).* Codul proiectului: 010401.

Rezumat: Sfârșitul primei domnii a lui Radu Mihnea în Moldova este învăluit de mai multe necunoscute. Cronicarul moldovean Miron Costin a emis o ipoteză cu privire la motivele care au dus la scoaterea din scaun a lui Radu Mihnea, dar acestea sunt greu de crezut. În mai multe studii și articole am arătat că aceste motive au fost mai mult rodul unei fantezii a lui Miron Costin decât o realitate. Gașpar Graţiani i-a urmat în scaun din ambiţia de a fi domn al uneia din cele două ţări române extracarpatice. Noul domn al Moldovei a fost așezat în scaun în urma intervenţiei solului polonez. Polonezii sperau ca Gașpar Graţiani să vină cu soluţii viabile pentru stabilirea unei păci trainice între Rzeczpospolita și Imperiul Otoman. Din informaţiile inedite pe care le prezentăm rezultă că Graţiani într-adevăr a venit cu un plan viabil pentru instaurarea unei păci între cele două mari puteri. Acesta putea fi realizat numai dacă polonezii i-ar fi oprit pe cazaci să facă incursiuni în Imperiul Otoman, iar turcii i-ar fi determinat pe tătari să nu-i mai atace pe polonezi. După o perioadă de relativă liniște, incursiunile vor fi reluate, iar izbucnirea Războiului de 30 de ani avea să-l facă pe Gabriel Bethlen dușman de moarte a lui Gașpar Graţiani. Turcii au mizat mult pe sprijinul acordat lui Gabriel Bethlen, principe al Transilvaniei, în războiul acestuia împotriva habsburgilor, dușmanii tradiţionali ai otomanilor. Iată de ce în conflictul dintre Gabriel Bethlen și Gașpar Graţiani, turcii l-au susţinut pe principele Transilvaniei.

Cuvinte cheie: Moldova, Rzeczpospolita, Radu Mihnea, Gașpar Graţiani, Piotr Ożga, Gabriel Bethlen.

Miron Costin în cronica sa, referindu-se la sfârșitul primei domnii a lui Radu Mihnea în Moldova, arăta că vlăstarul din dinastia Basarabilor și-ar fi cerut mazilirea singur, cum am spune noi astăzi – „nesilit de nimeni". Odată cu preocupările privitoare la domniile succesive ale lui Radu Mihnea am constatat că așa ceva era lipsit de sens și că alta trebuia să fi fost cauza pierderii tronului său la începutul lui 1619. Familiarizarea cu o parte a izvoarelor poloneze ne-a permis să extindem această investigație și să confirmăm primele supoziții cu privire la acest subiect. Chestiunea legată de sfârșitul primei domnii prinde noi semnificații odată cu adâncirea cercetării și lărgirea bazei documentare a problemei. Or, lucrurile apar acum mult mai complexe, chiar și după constatarea și argumentarea acelei „invenții" a lui Miron Costin[1].

După cum bine se știe, în 1595, în urma campaniei lui Jan Zamoyski, Moldova a intrat în sistemul așa-zisei duble suzeranități polono-otomane. Sistemul a existat în linii mari până în 1611, când Polonia a pierdut o parte din influența sa în Moldova. Chiar și așa, perioada 1595-1611 trebuie împărțită și ea în cel puțin două perioade. Prima, cât timp a trăit Jan Zamoyski, iar a doua cuprinde încercările lui Sigismund al III-lea, după moartea acestuia, să-l substituie în chestiunea învestirii domnilor în Moldova. În 1597 și 1598, turcii au acceptat insistuirea dinastiei lui Ieremia Movilă în Moldova. Din acest moment, Moldova trecea, mai

[1] Istoriografia problemei și discuția vezi în Valentin Constantinov, *Țara Moldovei în cadrul relațiilor internaționale 1611-1634*, Iași, 2014, p.28-29.

ales, sub protectoratul lui Jan Zamoyski, pe atunci mare hatman al coroanei și mare cancelar. Demnitatea de mare hatman al coroanei, după cum se arată în izvoarele vremii, era una care se dădea pe toată durata vieții, iar regele, cu toată dorința lui, nu o putea lua celui care o deținea. Precizarea este importantă atâta timp cât între Jan Zamoyski și Sigismund al III-lea Waza a existat o stare conflictuală, chiar dacă anume la intervenția lui Jan Zamoyski, Sigismund a ocupat tronul Poloniei în urma bătăliei de la Byczyna din 1587. Moartea lui Jan Zamoyski în 1605 a dus la mutații importante în viața politică poloneză și a servit ca unul din imboldurile din a cărui cauză a izbucnit marea frondă poloneză: Rokoszul lui Zebrzydowski din 1607 – răscoala unei părți a nobilimii poloneze împotriva tendințelor absolutiste ale regelui[2].

Din câte se pare, umediat după moartea lui Jan Zamoyski, regele a încercat să-și impună propria voință și să-l substituie pe Zamoyski, decedat, în chestiunea învestirii pe tronul Moldovei. Dacă până atunci se punea accent pe succesiunea dinastică a fiilor lui Ieremia Movilă la tronul Moldovei, retorica se va schimba cu precizarea că anume regele și nu altcineva poate propune un domn în scaunul țării. Or, această retorică nouă contravenea acordurilor polono-otomane încheiate în 1597 și confirmate în 1598, iar miza era tocmai schimbarea celui care numește (propune) domn în scaunul Moldovei. Întreaga retorică din această perioadă converge spre această idee, care va fi preluată și menținută și în instrucțiunile soliilor care plecau spre Constantinopol în primele decenii ale secolului al XVII-lea.

Este și cazul soliei care se pregătește să pornească spre Constantinopol în 1618. Cu un an înainte, la Busza/Jaruga la 1617, a fost semnată pacea după ce Rzeczpospolita și Imperiul Otoman s-au aflat la un pas de izbucnirea unui conflict de proporții. În 1617, în prima jumătate a anului, după o pregătire diplomatică, o armată turcească pornește spre Polonia cu scopul declarat de a „stârpi" neamul căzăcesc. Polonezii, informați de această campanie, au declarat o mobilizare generală, iar în vara lui 1617, câteva luni, armatele poloneze și cea otomană au stat față în față gata să declanșeze lupta. Știm că în acea situație s-a implicat domnul Țării Moldovei, Radu Mihnea, mijlocind încheierea acordului de la Busza/Jaruga.

Conform uzanțelor vremii, spre Constantinopol trebuia să pornească un mare sol care să confirme acordul de la Busza/Jaruga. Cel desemnat să fie mare sol, Piotr Ożga, a participat la negocierile și semnarea păcii de la Busza Jaruga. După ce a fost desemnat sol, el s-a îmbolnăvit. Din acest motiv, plecarea marelui sol a întârziat. S-a ajuns până spre a doua jumătate a lui 1618, iar alte evenimente aveau să-și impună amprenta atât asupra situației din interiorul regatului, cât și

[2] Zbigniew Chmiel, *Siedmiogród, Mołdawia i Wołoszczyzna w pismach politycznych okresu rokoszu sandomirskiego (1606-1608)*, în *Materialele Conferinței științifice internaționale: Tineretul și globalizarea. Probleme și oportunități, Chișinău, 11-12 aprilie 2014*, red. V.Constantinov ș.a., Chișinău, 2014, p. 79-90.

în relațiile polono-otomane sau cu privire la deținătorul tronului Moldovei[3]. În toamna lui 1618, la Orynin (Podolia), s-a produs un incident major în relațiile polono-tătărești. O impunătoare oaste tătărească a jefuit cumplit teritoriile din Rutenia, după ce a stat față în față cu armatele poloneze. Anume așa trebuie întitulate contingentele militare poloneze care atunci în toamna lui 1618 nu au reușit să se opună tătarilor. În loc să se unească sub un singur stindard al marelui hatman, Stanisław Żółkiewski, detașamentele poloneze au fost dezbinate și așezate în diferite tabere. S-a manifestat atunci mai ales tabăra lui Tomasz Zamoyski, încă destul de tânăr la acea oră, care a rezistat eroic unei avalanșe tătărești. Faptul că el nu s-a raliat taberei lui Stanisław Żółkiewski poate fi un alt argument cu privire la divizarea din cadrul elitelor politice poloneze, precum și un indiciu asupra situației create la acea oră în societatea poloneză. De asemenea, dacă între tatăl lui Tomasz Zamoyski și Stanisław Żółkiewski erau relații apropiate, cel din urmă fiind încă de pe atunci hatman de câmp, lucrurile se vor schimba mai târziu când Żółkiewski va dori să treacă în tabăra regală, știut fiind animozitățile între rege și Jan Zamoyski. Înaintea Seimului din 1618, regele l-a numit pe Żółkiewski mare hatman al coroanei și mare cancelar.

Dacă cea de-a doua funcție nu a trezit prea mare nedumerire, numirea lui Żółkiewski în funcția de mare hatman a fost primită de elitele politice poloneze cu o dezaprobare largă. Această dezaprobare s-a amplificat și mai mult odată cu evenimentele din toamna lui 1618. Însuși Piotr Ożga, era foarte apropiat de noul mare hatman, care la rândul său atrăgea atenția asupra faptului că a primit demnitatea pe viață. Presiunea publică din Polonia și situația complicată în care s-a pomenit Polonia din cauza incursiunilor la nesfârșit au fost factori importanți care s-au răsfrânt asupra situației domnilor Moldovei din acea perioadă. Dacă predecesorul lui Radu Mihnea, Ștefan al II-lea Tomșa, era asociat cu incursiunile tătărești încă din momentul urcării în scaun, vlăstarul Basarabilor în scaunul Moldovei s-a angajat de la bun început în rezolvarea chestiunii tătărești. Problema era, însă, că încă din 1613 incursiunile tătărești se află pe un trend ascendent, iar drumul moldovenesc devenise încă de pe acum un drum principal prin care tătării efectuau campanii de pradă în Polonia și pe același drum se întorceau acasă. În aceeași perioadă, odată cu terminarea campaniilor ruse, în Rzeczpospolita se întorc cazacii zaporojeni care deprinși cu incursiuni și jafuri și-au continuat ocupațiile, pe care le-au deprins ceva mai înainte, cam de câteva decenii, și de care nu doreau să se desprindă.

În 1617, avem de a face cu campania otomană încheiată cu acordul de la Busza/Jaruga, iar incidentul de la Busza/Jaruga din 1618 a pecetluit soarta lui Radu Mihnea. Corespondența poloneză denotă profunda nemulțumire pe care aceștia o aveau cu privire la personalitatea lui Radu Mihnea. Instrucțiunile pe

[3] Sugestive sunt și instrucțiunile soliei lui Piotr Ożga din care reiese că regele își reafirma întâietatea în numirea domnilor Țării Moldovei: Biblioteka Kórnik, Nr.326, fla 163-168.

care le-a primit Piotr Ożga se refereau la aceleași probleme: „...tătarii din acea provincie atacă țările noastre, acolo au taberele lor, acolo prizonierii și prada lor o aduc și cu ei se împart. Pentru care până când domnul moldovean nu va fi pus de către Regele Majestatea Sa, conform obiceiurilor vechi, un asemenea care va putea păstra pacea de ambele părți (poloneză și otomană *n.ns.*) pacea și prietenia veche nu va putea fi menținută”[4].

Plecarea soliei poloneze a întârziat din două motive. În primul rând e vorba de schimbarea din scaunul Imperiului Otoman a sultanului[5]. Demnitarii polonezi au hotărât să aștepte până se vor așeza lucrurile la Constantinopol și apoi să trimită un sol pentru a confirma pacea de la Busza/Jaruga, semnată cu un an în urmă. Așadar, în noiembrie 1617 a murit sultanul turc Ahmed I, care a ocupat scaunul sultanal din 1603. Lui i-a urmat Mustafa I. Acesta din urmă era însă nebun și va fi schimbat în urma unei lovituri de stat din februarie 1618. A doua cauză va consta în efectele incidentului de la Orynin. O să amintim că acolo, în urma unei strategeme, după ce au atacat anumite detașamente, tătarii au ocolit noaptea armata regală și au pustiit complet teritoriile poloneze. Sursele din epocă evocă perplexitatea armatei poloneze în urma acelui incident.

În corespondența demnitarilor polonezi se fac și anumite precizări cu privire la situația creată. Se pare că exista atunci un consens general. După acele evenimente de la Orynin, polonezii au considerat că nu pot trimite un mare sol[6]. Peste o lună sentimentele s-au mai potolit, iar chestiunea trimiterii marelui sol a fost din nou pusă în discuție. Așadar, se propunea ca acesta să fie trimis cât mai grabnic spre Constantinopol[7].

La începutul lui 1619, Piotr Ożga în sfârșit a plecat în solie. Va ajunge la Constantinopol în martie[8]. Iar una dintre primele rezultate ale soliei acestuia a fost mazilirea lui Radu Mihnea și numirea în locul lui a lui Gașpar Grațiani. Această schimbare, la fel ca și în cazul unor solii în viitor, se pare că era o precondiție pentru începutul tratativelor. Înainte de începerea acestora încă la 17 februarie, adică înainte ca solul polonez să ajungă la Poartă, Gașpar Grațiani îl anunța pe Ioan Mollart secretarul Consiliului Secret al Ungariei habsburgice, despre nu-

---

4 Valentin Constantinov, *Instrucțiunile marii solii poloneze a lui Piotr Ożga din octombrie 1618 și impactul lor asupra Țării Moldovei*, Conferință științifică națională cu participare internațională: „Integrare prin cercetare și inovare”, dedicată Zilei internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare, 9-10 noiembrie 2023, Chișinău, 2024, p.201.

5 Sultanul Ahmet I a decedat în 1617, iar în locul lui pe tron a urcat Mustafa I. Acesta era însă bolnav mintal. A fost detronat, iar în locul lui în scaun a fost așezat Osman al II-lea, la 26 februarie 1618.

6 10 noiembrie 1618. Extranea IX Polen, nr.106. Corespondența dintre Jakob Zadzik secretar regal și Wawrzyniec Gembicki arhiepiscopul de Gniezno și primas al Poloniei. (În continuare Extranea IX Polen).

7 10 decembrie 1618 Extranea IX Polen. Nr. 106.

8 Va fi lăsat să apară în fața sultanului turc la 19 martie 1619, iar audiența propriu zisă s-a produs la 6 aprilie 1619. *Polski Słownik Biograficzny*, vol.XXIV, p.688.

mirea lui în scaunul Moldovei, „drept recompensă pentru fidelitatea serviciilor mele”[9]. Aceleași motive Grațiani le-a evocat și în scrisoarea pe care a trimis-o în aceeași zi lui Leonardo de Meggau, consilier secret imperial[10]. Prin urmare, cercurile conducătoare din Polonia comentau situația creată - Radu Mihnea a plecat spre Poartă, Gașpar Grațiani trebuia să ajungă în Moldova în jurul zilei de 31 martie 1619[11]. Primul document intern cunoscut de la Gașpar Grațiani datează din 11 aprilie 1619[12].

Radu Mihnea de-a lungul primei domnii nu prea s-a bucurat de laudele polonezilor[13]. Mai ales în cel din urmă an al primei sale domnii din Moldova. Este greu să ne pronunțăm categoric cu privire la această atitudine și această imagine pe care descendentul Basarabilor o avea în calitate de domn al Țării Moldovei. Oricum, adresându-se lui Sigismund al III-lea Waza, Stanisław Żółkiewski, proaspăt hatman mare al coroanei și mare cancelar, îi scria că „Grecul” (cum îl poreclește pe Radu Mihnea) nu permite o bună funcționare a sistemului de informatori și arăta „răutatea” față de partea poloneză[14]. După urcarea lui Gașpar Grațiani în scaunul Moldovei, același cancelar arăta că nu dorea să mai aibă a face cu asemenea persoane ca Ștefan Tomșa al II-lea și Radu Mihnea[15] și că era mulțumit de noul domn. Această atitudine poate fi explicată și prin faptul că în anii 1617 și 1618, anii întregi din prima domnie a lui Radu Mihnea în Moldova, tătarii au întreprins opt incursiuni mari (10 au fost, în total), din care șapte incursiuni au pornit de pe teritoriul Moldovei[16]. În cadrul diferitor cercuri diplomatice acreditate în Polonia la acea vreme se credea că Radu Mihnea nu va mai rămânea

[9] Hurmuzaki volumul IV, partea a 2-a, p.383, nr.DIV.

[10] „per remuneratione de miei fideli servity, mi ha fatto gratia del Principato di Moldavia”. *Ibidem*, p.584, nr.DV.

[11] 22 martie 1619. Extranea IX Polen, nr.106.

[12] *DIR*, Seria A. Moldova, veacul XVII, volumul IV (1616-1620), p.313, nr.388.

[13] Radu Mihnea se va bucura de o imagine total diferită în a doua domnie, după contribuția la semnarea păcii de la Hotin în 1621, pentru care va deveni practic domn al ambelor țări române extracarpatice. Vezi în acest sens studiile noastre: *Rolul de mediator al lui Radu Mihnea în timpul campaniei turcești de la Hotin din anul 1621*, în “Anuarul Institutului de Istorie”, IV (2014), p.65-84 *Bătălia de la Hotin din 1621. Cauze, preliminarii, desfășurare și consecințe*, în Prutul, Revistă de cultură, XI (2021), nr.1-2, p.7-32.

[14] I.Corfus, *Documente privind istoria României din arhive polone*, sec. XVI-XVII, p.240-241, nr.114. despre confuzia dintre original și traducere, vezi Valentin Constantinov, *Țara Moldovei în cadrul relațiilor internaționale 1611-1634*, Iași, 2014, p.163, nota 836.

[15] Zaczym wolemy z nim wytrwać niżli z onymi lotry: Domszami, Greczynami// Cu el dorim să avem de a face decât cu acei lotri de Tomșa și Greci” (Biblioteka Czartoryski, nr. 350, p.831, publicat și în *Pisma Stanisława* Żółkiewskiego *kanclerza koronnego i hetmana*, wydał August Bielowski, Lwów, 1861, p.356). Prin „Greci” se are în vedere desigur, așa cum am văzut și mai sus - Radu Mihnea. Încadrat și el în categoria de „lotri” devine odată în plus clară și atitudinea lui Żółkiewski față de domnul de atunci al Moldovei.

[16] Horn, *Chronologia i zasieg najazdow tatarskich w latach 1600-1647*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, VIII, 1962, cz.1, p. 3-71 p. 66 și 70.

mult timp în scaun[17]. Dar de unde această încredere? Probabil, că în diferite cercuri s-au purtat discuții cu privire la măsurile pe care Stanisław Żółkiewski avea de gând să le întreprindă, mai ales, în materie de politică externă, atâta timp cât aceasta era în prerogativele marelui hatman, iar în caz de vacanță a funcției[18], ale hatmanului de câmp, adică, tot ale lui Stanisław Żółkiewski. În preajma incidentului de la Orynin din 1618, hatmanul polonez aștepta solul din partea lui Radu Mihnea și Skender pașa, dar fără vreo speranță de pace trainică[19].

Grațiani era cunoscut cercurilor politice poloneze și alegerea a căzut anume pe el. Se spera atunci că abilitățile de care el a dat dovadă în timpul tratativelor dintre turci și austrieci vor fi folosite și de această dată, pentru a găsi soluțiile prin care să împace ambele părți. Ceea ce, desigur, nu era deloc ușor – atât incursiunile tătarilor în regiunile poloneze, cât și cele ale cazacilor zaporojeni în cele otomane acum au atins punctul de vârf.

Dar cine era acest Gașpar Grațiani? Probabil, croat din orașul Graz, ajuns în slujba ambasadorului englez la Constantinopol, Thomas Glover (1606-1611), un susținător fervent la tronul Moldovei a lui Ștefan Bogdan, fiul lui Iancu Sasul[20], omorât la Liov în 1582, din porunca lui Stefan Báthory[21], descendent din elitele transilvănene și rege al Poloniei. Nu știm în ce măsură susținerea lui Ștefan Bogdan a avut un rol în rechemarea lui Glover și numirea unui alt ambasador englez la Constantinopol – P. Pindar. Mai avem de adăugat aici că rechemarea lui Glover s-a făcut în urma intervenției Porții[22]. Intervențiile patronului lui Grațiani pentru Ștefan Bogdan s-au făcut într-o situație dramatică pentru Țările Române. Amintim aici că în 1611 în principatele de la nord de Dunăre s-a desfășurat un adevărat „război al vasalilor", în care Radu Șerban și Constantin Movilă au luptat împotriva lui Gabriel Báthory, care și-a dorit refacerea Daciei, sau cel puțin a unei dominații efectice asupra Transilvaniei și Țării Românești, fiind recunoscut pentru o scurtă vreme efectiv și „domn al Țării Românești"[23]. Atunci preferințele Porții s-au îndreptat spre Ștefan Tomșa

[17] „Et si crede che il Turco non lascera regnare questo Radola" (*Elementa ad Fontium editiones*, vol. XXVIII, Res Polonicae ex Archivo Mediceo Florentino. III pars. editerunt Valerianus Meysztowicz et Wanda Wychowska de Andreis, Romae, 1972, p. 69, nr. 496.

[18] Funcția de mare hatman a rămas vacantă din 1605, de la moartea lui Jan Zamoyski, iar influența de care se bucura deținătorul acesteia și mai ales faptul că persoana care o deținea nu putea fi revocată din funcție, l-au determinat pe Sigismund al III-lea Waza să nu o acorde timp îndelungat.

[19] În document se folosește expresia de „pace falsă" – falszywy pokój: *Korespondencja Krzysztofa księcia Zbaraskiego koniuszego koronnego 1612-1627*, opracowała Anna Filipczak-Kocur, Opole, 2015p.88-89, nr.4.

[20] Dan Floareș, *Originile și începuturile ascensiunii lui Gașpar Grațiani*, în „Buletinul Ioan Neculce". Serie Nouă, II-III, p.25

[21] Rege al Poloniei 1576-1586.

[22] Dan Floareș, *op.cit.*, p.25.

[23] Valentin Constantinov, *Planul dacic și revigorarea lui în anul 1611. O imagine a Țărilor Române în "Războiul Vasalilor"*, în "Destin Românesc", XIII (XXIV) (2018), nr.3-4, p.32-40.

al II-lea, care a ocupat scaunul Moldovei și a cărei domnie va deveni un măr al discordiei între polonezi și otomani.

În primii ani ai deceniului al doilea, Grațiani se ocupa de comerțul cu pietre scumpe și cu răscumpărarea prizonierilor din captivitatea otomană, bineînțeles, cu sume importante de bani, dar și a prizonierilor otomani, căzuți prizonieri cu diferit prilej[24]. În toamna anului 1613, Grațiani este întâlnit mijlocind pacea între spanioli și otomani, iar după eșecul acestor eforturi, odată cu căderea în disgrație a marelui vizir, Nasuh[25], a preluat prerogativele de negociator în tratativele otomano-austriece[26]. Importanța lui Grațiani și impactul factorului austriac a fost remarcat în istoriografia românească. După succesul din cadrul tratativelor otomano-austriece, se știe că Grațiani a cerut una dintre cele două țări românești extracarpatice, iar aceste cereri se adăugau la cele ale austriecilor care doreau ca cel care le-a adus pacea, adică Gașpar Grațiani, să fie așezat în unul din scaune – fie al Moldovei, fie al Țării Românești. Firește că acest fapt trebuia realizat foarte subtil, turcii observând îndeaproape toate mișcările din regiune. Când Grațiani a obținut, în sfârșit, tronul Țării Moldovei, acest lucru a fost privit în istoriografie ca un succes incontestabil al Imperiului Habsburgic[27].

Cu toate acestea, nu Imperiul Habsburgic pretindea să fie un cotutelar în procesul de numire a domnilor Moldovei. Această prerogativă și-a atribuit-o regele polon, ajustând procedura de numire a domnilor. Așa cum am văzut și cu alt prilej, procedura de numire a domnilor Moldovei nu trebuia să fie nici măcar una dinastică. Domnul trebuia propus de regele polonez[28]. După încheierea păcii otomano-habsburge, una din preocupările lui Gașpar Grațiani l-a legat de polonezi. Campania lui Stefan Potocki din 1612, terminată cu eșecul răsunător de la Cornul lui Sas[29], a dus la căderea în prizonierat a conducătorului expediției poloneze. Anume Grațiani a contribuit la eliberarea / răscumpărarea lui Potocki din prizonieratul otoman. În documentele păstrate și ajunse până la noi se spune că viitorul domn al Moldovei l-a cerut pe Stefan Potocki de la turci ca răscumpărare pentru serviciile acordate în timpul tratativelor cu austriecii. Izvoarele menționează că Grațiani făcea atunci trafic cu sclavi, așa cum am arătat mai sus[30]. Pentru

[24] Dan Floareș, *op. cit.*, p.26-27.

[25] Albanez de origine, mare vizir între 5 august 1611 și 17 octombrie 1614. A mijlocit încheierea păcii cu perșii. Acuzat de corupție a fost executat din porunca sultanului Ahmed I.

[26] Dan Floareș, *Originea și începuturile ascensiunii lui Gașpar Grațiani*...p.27.

[27] V. Ciobanu, *Politică și diplomație în secolul al XVII-lea*, p.195.

[28] Valentin Constantinov, *Itinerarii poloneze ale lui Nestor Ureche (I)*, p…

[29] Valentin Constantinov, *Bătălia de la Cornul lui Sas din anul 1612. Cauze, desfășurare și consecințe*, în „Carpica", Complexul muzeal „Iulian Antonescu" – Bacău, XLIII (2014), p.51-79.

[30] Unul dintre cei care au lăsat informații despre activitatea lui Gașpar Grațiani înainte de domnia din Moldova a fost mercenarul francez Charles Joppecourt, *Istoria scurtă și adevărată a celor mai memorabile lucruri întâmplate în tulburările din urmă ale Moldovei*, în A. Papiu-Ilarian, *Tesauru de monumente istorice pentru România*, tom. II, București, 1863, p. 23)

răscumpărarea demnitarului polonez și ginerelui lui Ieremia Movilă[31] s-a plătit suma de 23 000 taleri imperiali. Câțiva ani mai târziu armenii din Liov aveau să se judece cu Stefan Potocki pentru datoria acestuia față de ei[32].

Pentru prima oară succesul lui Gașpar Grațiani a făcut impresie la curțile europene în 1615 când a contribuit la împăcarea austriecilor și otmanilor. Situația de atunci nu era nici ea simplă. Habsburgii aveau adăpostiți doi pretendenți la tronul Țării Românești și Transilvaniei. Ambii încercau să obțină sprijin din partea oficialilor austrieci pentru a ocupa scaunelor domnești. De partea lor, austriecii încercau să se eschiveze de la orice fel de obligații, iar soluțiile propuse de Grațiani erau cum nu se poate mai binevenite. Prin urmare, în pofida faptului că atât George Druget de Homona și Radu Șerban aveau unii sprijinitori la vârful elitei politice austriece, la nivel oficial autoritățile habsburge au dezavuat intenția celor doi, iar Gașpar Grațiani pentru sprijinul său la încheierea păcii austro-otomane a și cerut unul dintre principatele române extracarpatice[33].

Pentru polonezi miza urcării lui Gașpar Grațiani ținea de rezolvarea problemei incursiunilor tătărești. Aceste incursiuni erau însă în legătură cu incursiunile cazacilor zaporojeni în teritoriile otomane. Noul domn trebuia să participe la negocierile de pace și să propună soluții acceptate de ambele părți. Prin urmare, el a propus ca polonezii să-i oprească pe cazaci, iar în viitor să răscumpere pagubele pricinuite de incursiunile acestora. Ożga a refuzat să accepte această propunere și aștepta un răspuns din țară[34].

Așa au pornit tratativele cu privire la soluțiile care trebuiau găsite pentru incursiunile tătarilor în Rzeczpospolita și cele ale cazacilor zaporojeni în Imperiul Otoman. Speranțele care s-au pus în rezolvarea acestor diferende între cele două puteri erau mari, iar noul domn al Moldovei avea misiunea să contribuie la rezolvarea lor. Și, așa cum am văzut mai sus, el a venit cu propuneri concrete pentru ameliorarea situației, chiar dacă acestea erau aproape imposibil de a fi realizate. Între Grațiani și polonezi s-au stabilit niște relații de bună vecinătate, iar încrederea pe care domnul Moldovei a avut-o în factorii de decizie polonezi aveau să-i joace festa. După interceptarea corespondenței dintre Gabriel Bethlen și hanul Crimeei și trimiterea acesteia polonezilor, aceștia din urmă i-au și acuzat pe transilvăneni de cârdășie cu păgânii. Zădarnice au fost reproșurile lui Grațiani[35],

---

31 Stefan Potocki era căsătorit cu Maria Movilă.

32 Władisław Łoziński, *Patricyat i mieszczaństwo Lwowskie w XVI i XVII wieku*, Lwów, 1902, p. 275.

33 Hurmuzaki, VIII, nr. DXLIV p.370-371.

34 29 aprilie 1619 Extranea IX Polen, nr.106.

35 1620 IV. 5. Solec. Krzysztof Zbaraski către Wawrzyniec Gembicki arhieposcop de Gniezno: „Astăzi am primit o scrisoare de la domnul Moldovei, scrisă cu caractere. Îmi răspunde la scrisoarea mea, în care i-am transmis discret că nu are un sol bun trimis (Constantin Roșca și Martin Winkowicz – *n.ns.*) către Bethlen Gábor, după cum se poate înțelege din scrisoarea sa, pe care o vei vedea și tu, Înălțimea Voastră. Se plânge de necugetarea noastră. Și, de altfel, nu mă îndoiesc că vei considera bine ce pericol atârnă asupra lui pentru această bunăvoință. Va fi necesar (dacă Înălțimea Voastră va considera astfel) să se transmită o atenționare către

soarta acestuia avea să fie pecetluită. Implicarea mai mult decât era nevoie în treburile Europei Centrale, în Războiul de 30 de ani (1618-1648), avea să-l coste scump. Mai mult decât atât, el a fost defăimat și în seama lui s-a pus și campania poloneză a bătrânului deja mare hatman al Coroanei, Stanisław Żółkiewski, care se va termina cu eșecul campaniei din toamna lui 1620, cunoscută mai ales cu numele de bătălia de la Țuțora[36].

În continuare prezentăm o parte din informațiile noi depistate în fondul Extranea IX Polen de la Riksrakivet din Stokholm (Suedia), completând informațiile din publicațiile precedente[37]. De data aceasta, punem la dispoziție prima parte din corespondența lui Jakub Zadzik, secretarul regelui Sigismund al III-lea Waza, cu Laurențiu Gembicki, arhiepiscopul de Gniezno[38]. Această corespondență se conține în dosarul 106, din fondul amintit. El nu este nomerotat, iar singura ordine e cea cronologică. Propunem, deci, extrasele în original și în traducerea românească.

Documente:

1

1618 octombrie 18. ... Wiadomości jakież my mieli w pierwszych dniach z Ukrainy przesłał już Mwc Regent wm mc memu panu, ja teraz posełam copią listu pierwszego do mnie pisanego od MmP. Kanclerza[39], w którym dawa rationes swoie dla których bitwy z Gałgą nie zwiodł, jako to wm moj mciwy pan wyrozumieć będzieś raczeł. Wiem ja pasmie że mu tym nie małą po Koronie inwidią czas będą bo i sam u dworu priwipaliores to naganiają rozumiem jednak że u ludzi sawioris indity będzie wymowiony. Przyszły znowu listy dziś od Kmci co do mnie pisał posełam także wm mcimu panu gdzieś listy do UKM należące jeszcze sam u Kmci. P. Koriecky w Constantinopolu dobrze odprawiony jako pisze w Jasiech się zatrzymywa ażby Tatarowie których pełno w Wołoszech ustąpieli. Przeszlemy te rzeczy wszitkie wm mu memu panu bile tilko rąk naszych doszły.

<**Traducere**>:

Știrile pe care le-am avut aici din primele zile din Ucraina le-a trimis Regentul milostivirii voastre, domnului, eu acum trimit copia primei scrisori pe care mi-a scris-o P. Cancelar, în care oferă explicațiile sale de ce nu a luptat cu Gałga[40] așa cum domnia

Majestatea Sa, pentru că interesele Republicii cer să avem un astfel de om. (*Korespondencja*, p.93-94, nr.9). Despre solia lui Constantin Roșca și Martin Winkowicz vezi, Valentin Constantinov, *Țara Moldovei în cadrul relațiilor internaționale 1611-1634*, p.185.

36 Valentin Constantinov, *Confruntarea militară polono-otomană din toamna anului 1620 și impactul ei asupra Țării Moldovei*, Prutul, Revistă de cultură, Huși – România, nr.2, 2020, p.5-22.

37 Valentin Constantinov, *Câteva informații cu privire la istoria românilor păstrate în fondul Extranea IX Polen de la Riksrakivet din Stokholm (Suedia)*, în „Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept", II (2012), p.58-67.

38 Aducem mulțumirile noastre colegului Andrzej Korytko din Polonia care ne-a pus la dispoziție o parte importantă a acestui fond unde am reușit să depistăm materialele pe care le prezentăm aici.

39 Stanisław Żółkiewski

40 Devlet Geray nuredin (a treia persoană ca importanță) (1608-1610) și kalga (a doua persoană ca importanță în Hanatul Crimeei) (1610-1623; 1628-1631), participant activ la campaniile tătarilor din Crimeea asupra teritoriilor din Rzeczpospolita.

ta panul meu milostiv vei înţelege. Știu eu că prin aceasta s-a stârnit în Coroană nu puțină invidie în timp, pentru că și chiar la curte cei mai influenți o provoacă. Totuși, înțeleg că, printre oamenii de judecată, aceasta va fi considerată justificată. Au venit azi din nou scrisori de la MS Regală pe care mi le-a scris încă le trimit și încă acele de la MS Regele și încă acele scrisori către Regele MS. Panul Koricky a fost trimis din Constantinopol cu bine, și așa cum scrie din Iași se reţine acolo, și așteaptă până când tătarii care în Moldova sunt foarte mulţi se vor retrage. Vă vom trimite toate acele lucruri panului meu toate care vor ajunge în mâinile noastre.

2

1618 octombrie 30. ... że powietrze wielkie w Wołoszech się widzieło że i tu już do krajów podolskich weszło. ... Wysłaliśmy od Jmc Kanclerza wczora aby P. Korickiego y z czauszem który przy nim jest zatrzymał gdzie ażby się obaczeło jeśli hac contagione z tutim non infectus gdziś czas nie mały w Jasiech mieszkał...

<**Traducere**>:

Epidemie mare e în Moldova și s-a văzut ajunsă până în Podolia... I-a scris lui Zolkiewski în privinţa solului Korycki și a ceaușului care este cu el ca să se oprească acolo unde este și să nu fie infectat, deoarece a locuit mai mult timp în Moldova.

3

1618 noiembrie 10. ... Teraz z Ukrainy nic zgoła nie mamy. Od Jm Pana Kanclerza post 15 octobry nic nie beło. Z wielkim podziwieniem naszym gdysz dwie pozwe wyprawione sam już do KMci. Tak im beł ostatnim pisaniem swoim oznaimieł że czekać miał na wiadomość od Skender Baszę jakoby z nim stanąć chciał i z tym dopiero do nas wyprawie, aczci ja niespodziewam się nic nowego od Skender Baszę nad to co w przeszłych listach swoich pisał i co teraźniejszym swoim przez Pana Korickiego posłanym menlonie? aby poseł wielki jako najrychlej do Porty beł wyprawiony cokolwiek jednak nam przyjdzie oznajmić nie omieszkam wm mciw memu panu. Wyrozumiewam z pisania wm mciw mego pana że niektórym nie zda się post cladem hanc acceptam wyprawowanie posła wielkiego mieliśmy i my to sam w consideratii i pisało się o tym do Jm Pana Kanclerza ale alia sententia tych co tam pod bokiem nieprzyjacielskim którzy będąc ... potiti periculo insi na to patrzą w jakim kto naczemu lekarstwo przymizie bile tilko salvari mogli... Ale mimo to poslanie terażniejsze jest ac necesitate Republicae, bo pod seim może bydź wiadomość czego się stamtąd spodziewać. Zatym jako prowidere securitate Reipublicae. ... Do Pana Trembowelskiego pisaliśmy aby jeśli nie może przez Wołoch dla powietrza obrócieł się na Siedmiogrodzką Ziemię, nie mogliśmy meczu otrzymać nad to co dano z skarbu. Obawia się KMS sequestrum niens i to przypominał że k woli temu dał mu cła Rusicae które mogły bydź meliori conditione zawzienowane.

<**Traducere**>:

....În prezent, nu avem nimic nou din partea Ucrainei. De la domnul cancelar[41], după 15 octombrie, nu am primit nicio veste. Cu mare uimire din partea noastră, deoarece două scrisori au fost trimise deja către Majestatea Sa. În ultima sa scrisoare, ne-a informat că aștepta răspuns de la Skender Bașa[42], de parcă ar fi vrut să colaboreze cu el, iar apoi să trimită vestea către noi. Totuși, eu nu mă aștept la nimic nou de la

[41] Stanisław Żółkiewski

[42] Skender pașa de Silistra. A condus operațiunile militare împotriva polonezilor de la Cornul lui Sas (1612), Drăgșani (1616) și Țuțora (1620).

Skender Başa, în afară de ceea ce a scris în scrisorile sale anterioare şi ce a menţionat în cea trimisă de domnul Koricki. A cerut ca marele trimis să fie expediat cât mai curând posibil către Poartă. Oricum, orice vom afla, nu voi ezita să vă informez, nobile domn.

Înţeleg din scrisoarea domniei tale că unii nu consideră oportună trimiterea marelui trimis conform deciziei luate. Şi noi am reflectat asupra acestui aspect şi am scris despre aceasta către domnul cancelar. Însă, altă opinie prevalează între cei care se află aproape de pericolul inamicilor, care, fiind în contact direct cu riscul, analizează ce măsuri de salvare pot fi aplicate. Totuşi, această trimitere este necesară pentru binele Republicii, pentru că înaintea Seimului poate apărea informaţia despre ceea ce se poate aştepta de acolo. Astfel, trebuie să avem grijă de siguranţa Republicii...

Către domnul de Trembowla[43] am scris ca, dacă nu poate trece prin Moldova din cauza molimei, să se întoarcă pe pământul Transilvaniei. Nu am putut obţine mai mult decât ceea ce s-a dat din tezaur. Majestatea Sa se teme de sechestrare şi ne-a amintit că i s-au oferit veniturile din vamă din Rusia, care ar fi putut fi stabilite în condiţii mai bune.

4

1619 martie 22. Z Ukrainy nic nie masz oprócz tego że Gratian został Hospodarem Wołoskim, a przeszły[44] odjechał do Porty. Uczynieł to za prawą kotę da połtor Gratiano e piu. Na Wielkąnoc ma bydź w Wołoszech. Od posła naszego nic nie mamy.... Żołnierzów bardzo się obawiamy żeby czego złego przędsięwizięli.

<**Traducere**>:

De la margine nu e nimic, pe lângă faptul că Graţiani a devenit domnul Moldovei, iar cel precedent (Radu Mihnea *n.ns.*) a plecat la Poartă. A realizat aceasta după ce a plătit o anumită sumă. Graţiani trebuie să ajungă în Moldova de Paşte[45]. De la sol nu are nimic. Avem temeri mari dinspre soldaţi, care ar putea face ceva rău.

5

1619 aprilie 25. Jakie VKM z Więgier od Docego hetmana na ten czas Węgierskiego (którego imię suppremimus) przyszły o zamysłach Tureckich przestrogi posełam mu mw memu panu. Concordat to z owym pismem wojewody Siedmiogrodzkiego[46], które się na Sejme czytało że oni o Krakowie przemislawaią. Od naszego Pana Posła nic z Turek nie mamy.

<**Traducere**>:

Doczy hatmanul din Ungaria scrie despre intenţiile turcilor. O scrisoare a lui Gabriel Bethlen a fost citită la seim, din care rezultă că se gândesc (Bethlen şi turcii *n.ns.*) la Cracovia. Solul din Constantinopol[47] nu a trimis nici o informaţie.

6

1619 aprilie 29 – ... List ten który należy Rotmistrzom Lenczyckiemu odesłam. Racz go wm presłać a napomnieć serio żeby się jako najprędziej bydź może wybierał i na Ukrainę pospieszał o co wm P. Kanclerz obawiając się nie wdzięcznych niezadługo gości solicytuje. Dai Boże aby się ta i wyprawa w obrona nadała. Od Posła naszego z Turek nic nie mamy: iedzie do snać czausz do nas iako Gratian pisze chcąc wiedzieć jeśli kozaki ab incursionibus zatrzymać chcemy, i jeśli warować o nagrode szkod przez

[43] Piotr Ożga.
[44] Radu Mihnea.
[45] Paştele Catolic atunci a fost pe 31 martie 1619.
[46] Gabriel Bethlen
[47] Piotr Ożga.

nich na potym uczynionych będziemy, co oni od Tatarów oboie obecują i chcą aby te conditie utrzymać paktem ultro citroque obligowali. Na co nasz P. Posel pozwolić nie chciał i nie mogł przydzie mu w Carogrodzie od nas czekać responsu.

<Traducere>:

Scrisoarea Rotmistrului Lenczycki am trimis-o înapoi. Vă rog s-o expediați și să-l avertizați serios să se pregătească cât mai repede și să se grăbească spre Ucraina, lucru pentru care domnul Cancelar[48], temându-se de oaspeții nepoftiți care ar putea veni curând[49], face demersuri. Dumnezeu să dea ca această expediție să fie în favoarea apărării. De la solul nostru trimis în Turcia nu avem nicio veste: se pare că un ceauș vine la noi, după cum scrie Gratian, dorind să afle dacă vrem să împiedicăm incursiunile cazacilor și dacă vom garanta recompensarea daunelor cauzate ulterior de aceștia, ceea ce ambele părți, atât ei, cât și tătarii, promit și doresc ca aceste condiții să fie stabilite printr-un pact reciproc. La aceasta, solul nostru[50] nu a vrut și nu a putut consimți, așteptând în Ţarigrad[51] un răspuns de la noi.

7

1619 mai 5 – Rotmistze Pomałowe racz wm moi mscwy pan sollicytować aby pospieszali na Ucrainę. Niebardzo i Pan Poseł z Turek pokoiowi listy pisze o tym siframi że bardzo przeciwko nam zażarci Turcy. Urazieł ich bardzo balowego prawie chłopa P. Korickiego list jakoż maią raggion. Posełam copie listów tych które nas z Turek przyszły, cyfry nie wszytkie przetłumaczone, będzieli w nich co lingulare przeszle wm mu mscw Panu. O czausze nic jeszcze nie słychać. Dependebat ta rzeć od audenty P. Posla u wezyra. Gratian już iest na Wołoszech, urgent to aby KMci na conditiones ultro citroque obligatorias pozwolel o prawie swoie praca dalsza nasz P. Posel iusta pakt abyśmy tego roku wolni od incursiae Tatarskich byli, od wojsk Tureckich, a my interim bendąc assecurariam pokojem rediquemus in officium Kozaków, których trudno powskramiać kiedy bardzo w nas trwać będzie następujących od nich niebespieczeństwo. Ja też in eum sentum od KMCi chce odpisać Gratianowi aby on equitatem podania P. Posła wezyrowi ukazał.

<Traducere>:

Către Rotmistru Pomałowy vă rugăm domnule, să interveniți, pentru ca ei să se grăbească spre Ucraina. Domnul sol, trimisul din Turcia[52], trimite scrisori despre pace, scrise cu cifre, și ne informează că turcii sunt extrem de înverșunați împotriva noastră. A fost profund tulburat de o scrisoare de la domnul Koricki, care susține că aceștia au dreptate. Am trimis o copie a acestor scrisori, care au sosit de la turci; cifrele nu sunt toate traduse. Dacă găsiți ceva remarcabil în ele, vă voi înștiința. Despre ceasul (probabil, momentul) tratativelor nu se știe încă nimic. Această chestiune depinde de audierea solului nostru de către marele vizir. Gratian deja se află în Moldova și insistă ca Majestatea Sa să aprobe condițiile reciproce și obligatorii, pentru ca solul nostru să poată lucra în continuare la încheierea pactului. Ne dorim ca anul acesta să fim feriți de incursiunile tătarilor și de atacurile turcești, iar între timp, având asigurată pacea, să punem cetele de cazaci în ordine. Este dificil să-i controlăm, mai ales dacă pericolele

[48] Stanisław Żółkiewski.
[49] Tătari.
[50] Piotr Ożga.
[51] Constantinopol.
[52] Piotr Ożga

din partea lor vor continua. Și eu, pe aceeași cale, vreau să-i scriu lui Gratian, pentru ca el să sublinieze justeţea propunerii solului nostru către vizir.

8

1619 mai 23. Piszą w Amusach z Wenety. Że Ambasciator Polachi in Constantinopoli non puo hanno l'audienza, dimandando la luenta? di poter partirsi laquale se li nego, sta come prigione. Ukazować mi to raczel JKM co i samego JKM i mnie ktorym to czytał nie po mału perturbowało, bo kiedy to w Amusach piszą mała się pokoju nadzieja baczyć może. Od Jm P Kanclerza nic teraz nie mam i on sam oczekiwa wiadomości świeżych. Cokolwiek mieć będzie oznaimić mc wm panu nie zaniecham. To mi też JKM rozkazał oznajmić wm mc mscw panu że pułk ten Lisowczyków z tym się ożywa że chce iść do Czech ... wziąwszy menie ieszcze JKM kto go zaciąga i na którą strone iednak chciałby zdanie wm mc memu pana wiedzieć ieszliby zaciągu do Króla Czeskiego miał nie dopuścić albo więc coby się z temi ludzmi czynić miało.... Kozaci nie poszli na morze. Dai Boże aby to Turki zatrzymać mogło, żeby też oni do nas nie poszli.

<Traducere>:

„Scriu în Amusia din Veneţia că ambasadorul polonez din Constantinopol nu poate avea audienţă, cerând permisiunea să plece, care i s-a refuzat, stând astfel ca prizonier. Mi-a arătat aceasta Majestatea Sa Regală, care atât pe Majestatea Sa, cât și pe mine, cel care am citit, ne-a tulburat nu puțin, căci, dacă scriu acestea în Amusia, speranța de pace poate fi considerată mică. De la domnul Cancelar nu am acum nimic și el însuși așteaptă știri proaspete. Orice va avea, nu voi ezita să vă informez. Majestatea Sa Regală mi-a poruncit să vă anunț, domnule, că acest regiment de Lisovchici este hotărât să meargă în Boemia... încă Majestatea Sa se întreabă cine îi recrutează și în ce scop, însă ar dori să știe părerea dumneavoastră dacă ar trebui să împiedice recrutarea în serviciul Regelui Boemiei sau ce ar trebui făcut cu acești oameni... Cazacii nu au plecat pe mare. Fie ca Dumnezeu să poată opri astfel pe turci, astfel încât să nu vină nici ei la noi."

9

1619 mai 25. Po napisaniu listu k nam przyszło z Wołoch doszyć swieżo przesłan do przeczytania wm mw memu panu pilnie około tego Hospodara Wołoski chodzi żeby Turci i do niego i do nas nieprzychodzieli. To nas conturbowało, co pisze o Kozakach od ktorych upomnienie że na morze wychodzić nie mieli. O rzeczach Czeskich albo raczei Morawskich wiadomości roskazała mi K.JeiM. przesłać wm mw memu panu daleko postępuie ta raties przeciwko katolikom, ktorzy właśnie oppugnatur. Z płaczem K.JeiM. o tym ze mną mowieła rada by widziała od nas tu ratunek iaki bratu swemu jako godzieło by się, ale w naszym takim zatrudnieniu trudno gdzie indziej rękę sciągnąć tylko gdzie boli. Lisowczykowie nie wiele by kosztowali expeditae ich cohortes mogliby siła pomóc przeciwko tym granioris armaturae ludziom. Ale i na tych pieniędzy nie masz, a ja się bardzo obawiam żeby ich żeby nasi Hereticy na pomóc Czecham nie zaciągali minit miło JMc Wileńską żołnierz Moskiewski jeszcze nie rozprawiony *tratiut moras* zmyszlnie aby tylko łupieli.

<**Traducere**>:

După ce am trimis scrisoarea, am primit veşti proaspete din Moldova, trimise pentru a fi citite de către Domnul meu. Este vorba despre domnul Moldovei, care depune eforturi urgente, astfel încât turcii să nu vină nici la el, nici la noi. Ne-a tulburat ceea ce se scrie despre cazaci, de la care s-a primit o înștiințare că nu ar fi trebuit să

iasă pe mare. În ceea ce privește lucrurile din Boemia sau, mai degrabă, din Moravia, Majestatea Sa m-a instruit să transmit domnului meu până unde a progresat acea armată împotriva catolicilor[53], care sunt cu adevărat atacați.

Majestatea Sa mi-a vorbit despre aceasta cu lacrimi, dorind să vadă din partea noastră un ajutor care ar fi potrivit pentru fratele său, dar, în actuala noastră situație dificilă, este greu să mobilizăm forțe în altă parte decât acolo unde ne doare cel mai mult. Lisovcicii nu ar costa prea mult; cohortele lor bine pregătite ar putea fi de mare ajutor împotriva acelor oameni cu armură mai grea. Totuși, nici pentru aceștia nu sunt bani, iar mie mi-e foarte teamă că ereticii noștri nu cumva să-i angajeze pentru a-i ajuta pe cehi. Mai mult, oastea moscovită a Panul de Vilno[54] nu a fost încă rezolvată, iar ei trag de timp în mod deliberat doar pentru a prăda.

10

1619 iunie 3. Zdanie JMP Kanclerza i JMP Podskarbiego aby wszystka quarta oraz zawieziona była do Lwowa, nie chce jednak JKM mc w tym postąpić ażby też wiedział inszych zdania, a osobliwie wm mw mcwy pana, k woli czemu posełam kozaka JKM do mw isz iednak ma z drugim listem jechać do MP wojewody Sieradzkiego, proszę wm mw mcwy pana abyś nam respons prędziej sam przysłać raczeł nie trudno do Warszawy o ocaziei ale i sam wm moi mcwy pan często sam posełać raczysz. Namienielem pierwszym przedtym pisaniem wm mw mcwy pana żeż my do Lisowczyków secreto subordinatas personas posłali dla zaciągnienia ich in partes Króla Czeskiego nie wiem że jeśli nam to succedet gdisz w tych dniach przeszłych i pieniądze brać i z gromady rozjechać mieli, o czym pewnieiszej co godzina oczekiwamy wiadomości. Jest co w tym zaciągu ich considerować, bo niepodobna aby *sine malefico* ci ludzie przechodzić mieli, i pewnie na szkody się rezolwować przyszło bo bez tych by nie mogło bydź od tego swowoleństwa wienc gdzieby się oni przez Wisłą przeprawować mieli, coby też czasu nie mało wzięło do tego aby Śląska draznąć nie mieli to nie podobna, zaczym do nowych jakich z tej strony zaciągów a u nas zaś do rozruchów pewna ocazja. Cokolwiek stamtąd nam przyidzie, oznajmić nie zamieszam... Z Więgier ma JKM że się Turci tę stronę Dunaja ku nam przeprawują, nie wiedzą dokąd, jednak że dwu rzeczy jedna się zamyślamają, albo w tym zemieszaniu ostatek Węgrów posieść, albo do nas się przez góry przemknąć cu Krakowu, iako dawne Skender Bassy beło consilium. O posle naszym nie nie mamy, to tylko Siedmiogródzki Wojewoda oznajmuje że częste senatur i na osobnym wierzu od sług.... 3 Juny 1619.

<Traducere>

Părerea cancelarului JMP și a JMP subcămărașului este ca toată quarta[55] ar trebui să fie dusă la Lvov, dar Majestatea Sa nu vrea să facă asta decât dacă știe și alte opinii și, mai ales, după părerea mea, de ce îl trimit pe cazacul Maiestăţii Sale la domnia ta, iar cu a doua scrisoare va merge la voievodul de Sieradz, te rog sa ne ajuti și nu este greu să trimiți singur răspunsul, nu este greu să îl trimiţi însuţi la Varșovia, dar ai și amabilitatea să-l trimiți singur. Am menționat pentru prima dată înainte de a vă scrie că am trimis secreto subordinatas personas la Lisowczyci pentru a-i recruta în părți ale regelui Cehiei, nu știu dacă ar fi fost un succes pentru noi în aceste zile trecute și trebuiau să ia banii și să-i împrăștie din comunitate, despre care așteptăm mai multe

[53] Probabil se are în vedere armata lui Gabriel Bethlen.
[54] Voievodul de Vilno Jan Karol Chodkiewicz.
[55] Impozitul pentru întreținerea armatei de la graniță.

ştiri sigure în fiecare oră. Este ceva de luat în considerare în acest grup al lor, pentru că este imposibil ca acești oameni să treacă pe undeva fără vreo pagubă și probabil că ar fi o risipă să luăm decizii, pentru că fără ei nu ar fi o samovolnicie ca asta, deci unde ar fi ei. trebuie să treacă Vistula, ceea ce ar dura și asta ceva timp. Este imposibil ca să nu aibă multă vreme pentru Silezia, ceea ce nu este bine ceea ce înseamnă că vor fi noi recrutări din această parte, iar în cazul nostru există o anumită posibilitatate de jafuri și în părţile noastre. Orice ne-ar veni de acolo, nu voi ezita să vă aduc la cunoştinţă... Majestatea Sa a auzit din Ungaria că turcii trec pe această parte a Dunării spre noi, nu știu unde, dar din două lucruri unul e sigur: fie rămășița. dintre maghiari vor rămâne în acest amestec, sau vor veni la noi prin munți spre Cracovia, așa cum de demult Skender Paşa propunea. Nu avem informatii despre solul nostru, doar Voievodul Transilvaniei anunta ca frecvente sedinte de senat si pe o nota separata informaţii de la servitori.

11

1619 iunie 28. Tandem przyszły iedne listy z Constantinopola od P Posła posełam copią wm mw mcwy panu mała się baczy pokoju nadzieja ja tak długiem w odprawie jego zwłokami bez wątpienia tak będzie jako sam ... na korni pisania że go zatrymywać będą dotąd asz obaczą jaki tu progres Skender Bassa uczyni który się tu ku nam przymknął. Co Gratian do mnie pisze posełam sam list wm mw mcwy panu przychodzi mu się ta bliskość Skinder Basse i radby go stąd zbeł o co się widzę omnibus modis starać chce, i do JMP Kanclerza, aby go do Porty opisował co nam dalej przydzie oznajmić wm mw mcwy panu nie zaniecham. Lisowczykowie już zapłatą .... i z gromad się swych rozeszli idą jednak cu Ukrainie absque ma lefiis chcąc się zaciągnąć przeciwko Pogaństwu, zaczym ze onego intentum naszego nic nie będzie KJM Czeskiemu rzeczy we z tych terminach stanęły wojska Czeskie pod samemi murami Wedeńskiemi opanowawszy wszystkie przedmieścia. Tu od nas wielka nieostrożność że ich przez Dunai przepuszczono. Sam Król Czeski jest w Wiedniu. Arcyxiąże Leopold wszedł ze 4000 ludzi do Wednia, którzy rozłożeni na miejscach podejrzanych bo się swych najwięcej obawiają. Eo *andacae (?) processerunt* Czechowie że Króla swego oblegli, a snać to najwięcej dla tei przyczyny żeby zabranieli ziechania Ferdinandowi na Electią Cesarską...28 juny 1619.

<Traducere>:

Acum, au sosit nişte scrisori de la Constantinopol de la panul sol, pe care le trimit în copie milostivirii voastre, speranţa păcii e mică, așa văd eu întârzierea trimiterii lui prin diferit tretext, fără îndoială că așa va fi cum va dori însuși Dumnezeu.. pe punctul de a scrie, îl vor reține până când vor vedea cum progresează aici Skender, Bass care s-a apropiat de noi. Ce îmi scrie Gratian vă trimit însăși scrisoarea milostivirii voastre. Această apropiere de Skinder Basse nu o vede cu ochi buni și ar vrea plecat de aici, așa cum văd, omnibus modis vrea să încerce. Și Cancelarului JMP, ca să-l descrie Porții, ce se va întâmpla noi mai departe, voi anunța milostivirea voastră. Lisowczycilor le-au plătit deja... și s-au împrăștiat din grupurile lor, dar se duc în Ucraina dorind să se înroleze împotriva păgânismului, astfel încât intenția noastră să nu aibă nicio consecință pentru KJM Czech, iar la aceste date, Trupele cehe au ajuns chiar sub zidurile Vienei, după ce au preluat toate suburbiile. A fost marea noastră nepăsare că li s-a permis să treacă Dunărea. Însuși regele Cehiei se află la Viena. Arhiducele Leopold a intrat în Viena cu 4.000 de oameni, care erau răspândiți în locuri suspecte pentru că se temeau

cel mai mult de oamenii lor. Ceste ceva ieșit din comun că Cehii și-au asediat regele și, poate, în principal din acest motiv i-au refuzat lui Ferdinand dreptul la alegerile imperiale... 28 iunie 1619.

12

1619 iulie 15. ... To co beło z Ukrainy posłał JMC Regent wm mw mcwy panu ja na ten czas co do mnie Gratian pisał posełam. Wielką się jego uprzejmość przeciwko nam pokazuje. Dai Boże aby ją rzeczą samą oświadczyć chciał. Cokolwiek stamtąd mieć będę oznaimić wm mw mcwmu panu nie zaniecham. O potocznych sam rzeczach naszych powie JMC opat Timecki który nas prętko odbiega. Ja dłużej nie zabawiając zwykłej się mcwej łasce mw wm mciwy pana pilnie oddawam. 15 July 1619.

<Traducere>:

Ceea ce venea din Ucraina am trimis de către JMC Regent wm mw mcwy și ceea ce în acest moment Gratian mi-a scris vă trimit. Amabilitatea lui față de noi este mare. Să dea Dumnezeu ca să o demonstreze prin faptă. Orice am de acolo, vă voi anunța și nu mă voi abține să o fac. Despre treburile noastre ordinare vă va comunica opatul Timecki care de curând va pleca. Eu mai mult nu vă reţin și milostivei mile rămân. 15 iulie 1619.

13

1619 iulie 23. Acz rozumiem że JMP Kanclerz w liście swoim wypisuje wm mw mcwu panu de preasenti rerum statu na Ukrainie, jednak i ja chciałem to posłać wm mw mcwu panu co do JKM pisał i posłał, abyś tym dostateczniejszą raczeł mieć o wszytkim wiadomość. Nierychły P Posła nasego z Constantinopola wyjazd wymawia Gratian chorobą wezyrową. Dai Boże żeby ta tylko przyczyna była co wiedzieć jeśli to Pogaństwo na co inszego nie czeka obawiacz się i teras ofasporaty (?) ich za tym wyjściem Kozaków, choć to w małej liczbe na morze i cztery czołny które poszły dawno przeciwko nam za wziętych snadnie pobudzić mogą, a jako się za to Turcy uimują z listu od P. Posła pisanego wyrozumiesz wm. mój mciwy pan. Mam i drugie listy P. Posłowi ale ze ciframi pisanie, jeszcze nie mam przełożone przeszle jednak i te wm mciwemu memu panu za pierwszą ocazją. Z inszych stron nie mamy jeni publicis.

<Traducere>:

Deși înțeleg că în scrisoarea sa, Cancelarul JMP vă scrie despre statutul de preasenti rerum în Ucraina, dar am vrut să vă trimit și despre JMP și vi l-am trimis, astfel încât să aveți informații mai adecvate despre toate. Gratian scuza plecarea noastra din Constantinopol din cauza bolii vizirului. Dacă vrea Dumnezeu, să fie numai această cauză ceea ce să știi dacă acest păgânism nu așteaptă nimic altceva, iar în viitor pentru ieșirea cazacilor așteaptă această ca această ieșire, deși în număr mic pot stârni cu ușurință chiar cele patru corăbii care au mers împotriva noastră care au fost luate mult timp, și cum Turcii se comportă acum din scrisoarea solului veți înțelege, Mai am și alte scrisori de la domnul sol, dar cu cifre, încă nu le-am transcris, dar le voi transmite cu prima ocazie. Nu avem știri din alte părți.

Extranea IX Polen de la Riksrakivet din Stokholm (Suedia), nr. 106